

Ткачов Іван Валентинович – кандидат юридичних наук,
завідувач наукової лабораторії № 1 науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2173-1921>
tiv_75@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/126-139>

Особливості організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій під час розслідування службової недбалості

Метою статті є дослідження питань організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо особливостей проведення таких слідчих (розшукових) дій на початковому та подальшому етапах розслідування службової недбалості. Для досягнення визначеної мети автор використав комплекс загальнонаукових та спеціальнонаукових методів пізнання, зокрема: діалектичний метод наукового пізнання явищ та їх зв'язків, формально-правовий (догматичний або юридико-технічний), системно-структурний, структурно-функціональний, а також методи логіки (індукції та узагальнення).

Службова недбалість (крім ч. 3 ст. 367 КК України) віднесено до нетяжких злочинів, що суттєво обмежує сторону обвинувачення у проведенні певних слідчих (розшукових) дій, насамперед негласних. Огляд місця події є основною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться у всіх без винятку провадженнях про службову недбалість. Витребування, тимчасовий доступ до документів є важливою процесуальною дією для отримання доступу до документів, якими регламентується виконання певних робіт, розподіл обов'язків, роль кожної особи у виконанні певної роботи. Огляд документів зазвичай є окремою слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у пошуку на документах слідів вчинення кримінального правопорушення. Важливе значення має також вивчення документів, яке є аналітичною діяльністю слідчого, що безпосередньо не фіксується у процесуальних документах. Допити свідків та підозрюваного дозволяють отримати інформацію про інші фактичні обставини справи, які підлягають встановленню, зокрема про коло службових обов'язків підозрюваного, ставлення службової особи до своїх обов'язків, її особистих якостей, поведінки, характер і розмір заподіяної в результаті службової недбалості шкоди.

Дуже важливим питанням є також використання спеціальних знань під час розслідування фактів службової недбалості, що стане предметом наших подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *службова недбалість, методика розслідування, слідчі дії, організація розслідування, тактика розслідування.*

Вступ

Службова недбалість є окремим самостійним видом кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена у ст. 367 КК України.

При цьому, КК передбачає досить багато складів злочинів, які вчиняються через невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків. Серед злочинів у сфері службової діяльності це єди-

ний, який вчиняється з необмеженості. Склад кримінального правопорушення (крім частини 3) віднесено до злочинів невеликої тяжкості, що впливає на можливість організації і тактики досудового розслідування, оскільки обмежує органи досудового розслідування у заснуванні негласних слідчих (розшукових) дій.

Зазвичай кримінальні провадження щодо службової недбалості розпочинаються за матеріалами проведених на підприємствах в установах чи організаціях службових розслідувань або у разі, якщо відбулась якась надзвичайна подія (пожежа, обвал, затоплення, падіння крана тощо) (Топорецька, 2018, с. 116).

Правильна організація і тактика розслідування, ефективна організація та проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому та подальшому етапах досудового розслідування є ключем до успішного розкриття злочину, тому дуже важливо зосередитись на дослідженні наукових положень, практичних рекомендацій та матеріалах практики щодо розслідування службової недбалості і акцентувати увагу на найважливіших аспектах кожної зі слідчих (розшукових) дій для встановлення конкретних обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про службову недбалість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню питань кримінально-правової кваліфікації та відмежування від інших суміжних складів злочинів, особливостей доказування у кримінальному процесі, а також питанням розслідування службової недбалості присвячено роботи таких учених, як: О.Ф. Бантишев, О.О. Бахуринська, Д.А. Бондаренко, В.І. Василичук, О.Ю. Дрозд, Т.Є. Дунаєва, О.О. Дудоров, В.А. Журавель, А.А. Задорожний, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.А. Погорецький, О.В. Пчеліна, В.І. Рибачук, А.В. Савченко, Д.Б. Сергєєва, З.М. Топорецька, Н.Ю. Худякова, С.С. Чернявський, А.М. Черняк, Ю.В. Чорноус та багато

інших. Всі ці роботи стали основою цього наукового дослідження, яке покликане узагальнити ґрунтовні напрацювання вітчизняних вчених у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, криминології та сформулювати важливі рекомендації щодо організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування службової недбалості.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження питань організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо особливостей проведення таких слідчих (розшукових) дій на початковому та подальшому етапах розслідування службової недбалості.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- 1) проаналізувати особливості початкового та подальшого етапів розслідування службової недбалості;
- 2) виділити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому та подальшому етапах розслідування службової недбалості;
- 3) сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення тактики проведення окремих слідчих розшукових (дій) під час розслідування службової недбалості.

Матеріали та методи

За для досягнення поставленої мети дослідження та з урахуванням предмету і завдань дослідження застосовано всю сукупність загальнонаукових та спеціальний юридичних методів наукового пізнання. Загальний діалектичний метод наукового пізнання явищ та їх зв'язків застосовано для вивчення механізму здійснення злочинної діяльності – службової недбалості та механізму діяльності з розслідування злочинів.

Формально-правовий (догматичний або юридико-технічний) метод використовувався для вивчення та тлумачення норм КПК України, якими визначено вимоги до організації та проведення ок-

ремих слідчих (розшукових) дій. Системно-структурний метод використовувався для дослідження етапів досудового розслідування, структурно-функціональний метод – для дослідження ефективності окремих організаційних дій і тактичних прийомів, які застосовуються під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Методи індукції та узагальнення дали можливість сформулювати обґрунтовані висновки наукового дослідження, які будуть корисні для організації та планування розслідування службової недбалості.

Виклад основного матеріалу

Організація та тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій у справах про службову недбалість мають низку специфічних рис, що зумовлені як особливостями об'єкта посягання, так і характером причинно-наслідкових зв'язків між діями і шкідливими наслідками. Службова недбалість, на відміну від умисних злочинів у сфері службової діяльності, вимагає від слідчого глибокого аналізу управлінських, організаційних і технологічних процесів, у межах яких виник злочинний результат, а також ретельного встановлення обов'язків конкретної посадової особи, їхнього змісту, обсягу та меж.

Першочерговим завданням є організація початкового етапу розслідування, який включає визначення тактичної мети та моделі дій слідчого. На цьому етапі доцільно застосовувати системний підхід, рекомендований у працях М. Погорецького та Д. Сергєєвої, які визначають криміналістичну тактику як інтегровану систему науково обґрунтованих прийомів і рішень, спрямованих на ефективне досягнення завдань кримінального провадження (Погорецький, Сергєєва, 2012, с. 14–17; Погорецький, Сергєєва, 2016, с. 113–123).

Тактичне забезпечення таких розслідувань передбачає ретельну підготовку та планування кожної слідчої дії з урахуванням її цільового призначення. Визна-

чення послідовності допитів, обшуків, виїмок документів, а також їх комбінація з іншими процесуальними заходами має спиратися на принцип тактичної узгодженості, що є складовою загального поняття «організації» у криміналістичній науці (Погорецький, Сергєєва, 2012, с. 14–17).

Особливої уваги заслуговує тактика допиту посадових осіб, підозрюваних у службовій недбалості. Вона повинна враховувати психологічні особливості сприйняття ними власної провини, прагнення виправдати дії підлеглих або послатися на об'єктивні обставини. Ефективність допиту забезпечується створенням сприятливої комунікативної атмосфери, побудовою запитань у логічній послідовності від нейтральних до критичних, а також застосуванням тактичних прийомів перевірки достовірності показань.

Не менш важливим є проведення огляду місця події та документів, у ході якого слідчий повинен виявити ознаки недбалого виконання посадових обов'язків, що проявилися у неузгодженості дій, відсутності контролю чи неналежному веденні документації. Як слушно зазначається у навчальному посібнику «Криміналістична тактика» під редакцією М. Погорецького та Д. Сергєєвої, ефективна організація огляду забезпечується чітким розподілом функцій між членами слідчо-оперативної групи, попереднім інструктажем і застосуванням фіксаційних засобів для збереження інформації (Бишевец, Погорецький, Сергєєв та ін., 2017, с. 142–148).

Тактична організація розслідування службової недбалості вимагає також узгодженої взаємодії між слідчим, оперативними підрозділами, експертними установами та представниками потерпілої сторони. Координація їхніх дій має будуватися на основі чіткого плану, що включає послідовність отримання фактичних даних, їх процесуальну фіксацію та перевірку. Як підкреслюють М. Погорецький і Д. Сергєєва, саме наявність

організаційного компонента тактики забезпечує її системність і керованість, що є вирішальним чинником у досягненні процесуальної істини (Погорецький, Сергєєва, 2012, с. 14–17; Бишевец, Погорецький, Сергєєв та ін., 2017, с. 142–148).

Таким чином, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій у справах про службову недбалість ґрунтується на принципах наукової організації, послідовності, взаємодії та психологічної доцільності, що забезпечує їхню ефективність і процесуальну результативність (Погорецький, Сергєєва, 2016, с. 113–123).

Для початкового етапу досудового розслідування службової недбалості характерними є наступні типові слідчі ситуації: 1) до правоохоронного органу надійшла заява або повідомлення про заподіяння збитків внаслідок службової недбалості; 2) під час розслідування іншого злочину (корупційного кримінального правопорушення, шахрайства, ухилення від сплати податків і т. п.) було виявлено факт службової недбалості. На подальшому етапі можуть скластись такі типові ситуації: 1) сторона захисту визнає винуватість підозрюваного у вчиненні службової недбалості та сприяє слідству; 2) сторона захисту заперечує сам факт дій або бездіяльності, які розцінюються слідством як службова недбалість; 3) сторона захисту не заперечує відповідні факти дій або бездіяльності, але спростовує їхню юридичну кваліфікацію як службову недбалість (доводить правомірність дій або бездіяльності, заперечує заподіяння збитків або причинний зв'язок між шкодою та діями або бездіяльністю службової особи тощо).

Найбільш поширеними й ефективними слідчими (розшуковими) та іншими діями, спрямованими на вирішення тактичних завдань розслідування службової недбалості є: 1) огляд місця події (у випадку настання шкідливих наслідків у матеріальному середовищі певного місця); 2) допити потерпілих (за їх наявності) і свідків; 3) витребування, одер-

жання тимчасового доступу і вилучення документів: а) про службовий статус і коло обов'язків підозрюваного; б) щодо господарських, розпорядчих або інших операцій, з якими пов'язано виникнення наслідків службової недбалості; в) які підтверджують розмір шкоди, заподіяної внаслідок службової недбалості; г) які характеризують особу підозрюваного; д) які містять вільні зразки підпису, почерку, відбитків печаток, штампів, бланків тощо; 4) вивчення і огляд документів; 5) проведення ревізії (за необхідності); 6) допит підозрюваного; 7) залучення експертів у галузі судово-економічної, інженерно-технічної, почеркознавчої, товарознавчої та інших видів судової експертизи; 8) одночасні допити кількох раніше допитаних осіб; 9) слідчий експеримент (Погорецький, 2008, 142–148; Вахрушев, 2020, с. 377).

Розслідування службової недбалості у переважній більшості випадків розпочинається з *огляду місця події*. Місцем події у цьому випадку є місце, де настали наслідки службової недбалості (місце аварії, пожежі, зсуву ґрунту, вибуху тощо). У певних випадках, коли кримінальне провадження розпочинається за фактом встановлення нестачі чи псування матеріальних цінностей, розслідування службової недбалості може починатися з огляду матеріальних цінностей, яким заподіяний збиток, місця їхнього збереження з метою встановлення їхньої кількості, характеру, ступеня ушкодження, умов збереження тощо.

Основне завдання огляду місця події при розслідуванні службової недбалості є визначення стану й положення об'єктів і предметів на місці події, з метою встановлення механізму і причин події, що трапилася. В ході огляду висуваються первинні версії щодо причин події, ролі окремих службових осіб у вчиненні кримінального правопорушення, розміру і характеру заподіяних збитків. Перевіряються також версії про те, чи не була використана ситуація, що виникла внаслідок допущеної службової недбалості,

для вчинення іншого кримінального правопорушення або його приховування.

Об'єктами огляду на місці події при розслідуванні службової недбалості є: місце, де сталася подія (відкрита місцевість, приміщення); виробниче чи інше обладнання, механізми, устаткування, яке вийшло з ладу і яким було травмовано особу чи заподіяно іншої шкоди; труп потерпілого та місце його знаходження (якщо внаслідок події потерпілий загинув).

Тактика огляду місця події залежить від особливостей об'єкта огляду (характеристика місцевості чи приміщення, де сталася подія) та від характеру події, що відбулася (пожежа, зсув, ґрунту, руйнування будівлі, прорив тепломагістралі тощо).

Перш за все слідчий повинен переконатися у безпечності проведення огляду для його учасників, у разі необхідності викликати на місце та дочекатися обстеження місця фахівцями ДСНС, а потім вже приступати до його огляду.

У разі складного багатооб'єктного місця події доцільним є залучення слідчо-оперативної групи таким чином, щоб не допустити виникнення небезпеки для життя та здоров'я учасників огляду. Залежно від конкретної події та обстановки місця події слідчому слід залучати спеціаліста (пожежотехніка, СМЕ чи лікаря тощо).

Починаючи роботу на місці події, потрібно виходити з того, щоб визначити такий напрям огляду, який дозволить із самого початку отримати найбільш повне уявлення про характер події та обставини, в яких вона відбулася (Таран, 2011, с. 223). Якщо на місці події наявний труп, огляд починається з його огляду. Огляду трупа проводиться за загальними правилами його огляду за участю СМЕ чи лікаря. При цьому обирається ексцентричний метод огляду (від трупа до периферії) (Криміналістична тактика, 2016).

Якщо місцем події є відкрита місцевість чи виробниче приміщення з сукупністю устаткування, механізмів (складне утворення, що складається з великої кіль-

кості пов'язаних між собою елементів), огляд місця події повинен бути спрямований на встановлення реальних причин події, що відбулася, так званого пускового механізму події (у зв'язку з якою несправністю чи якими діями розпочалася подія, що призвела до конкретних суспільно-небезпечних наслідків) та визначенням меж огляду. Адже причиною виникнення події можуть бути несправності механізмів, устаткування чи певні дії осіб, які знаходилися в іншому місці. Часто наслідки службової недбалості можуть проявлятися одночасно в декількох місцях на території певного підприємства чи навіть на території населеного пункту (декілька проривів теплотрас на території міста, що призвели до відсутності теплопостачання певного району міста; прориви каналізаційних труб і затоплення значної території, будинків та земельних ділянок каналізаційними відходами і т. ін.).

Окрему увагу слід приділити об'єкту, який став причиною подій, що відбулися (машинам, устаткуванню), а також окремо перевірити справність обладнання машин, устаткування на місці події, щоб підтвердити чи виключити версію про виникнення події у зв'язку з їх несправністю.

При проведенні огляду за фактами вчинення службової недбалості обов'язково складається план місця події, схема розміщення на ній машин, обладнання, устаткування. Обов'язково проводиться фото та відеофіксація місця події.

В окремих випадках може виникнути необхідність в проведенні огляду місця, яке не є місцем події. Зокрема, така потреба часто виникає під час розслідування фактів службової недбалості з метою встановлення наявності чи відсутності інших фактів службової недбалості особи, зокрема, при виконанні будівельних або будівельно-ремонтних робіт, розподілі земель, визначенні порядку користування земельними ділянками тощо. В таких випадках необхідно фіксувати фактичний стан споруд або окремих їх

елементів, виміряти межі земельних ділянок й фіксувати їх стан, наявність певних об'єктів на них. Тобто основна мета таких оглядів переважно є дослідження обстановки на цих об'єктах з метою в подальшому здійснити її співставлення з даними, відображеними у відповідній документації (як приклад, актах здачі-прийому виконаних робіт, оціночних актах тощо).

Особливості витребування, тимчасового доступу до документів та їх огляду. Наступним завданням слідчого є отримання доступу і дослідження документів, якими регламентується виконання певних робіт, розподіл обов'язків, роль кожної особи у виконанні певної роботи з метою встановлення фактів службової недбалості необхідним шляхом співставлення обов'язків службової особи, покладених на неї законодавчими актами та внутрішніми актами роботодавця (наказами, розпорядженнями, посадовими інструкціями тощо) з тими діями, які вона вчинила чи не вчинила.

Отримання документів можливе шляхом надіслання запитів та витребування відомостей та документів в порядку ч. 2 ст. 93 КПК на підприємстві, установі, організації, де працює службова особа; отримання тимчасового доступу до речей та документів за ухвалою слідчого судді на підставі ст. 159 КПК з можливістю вилучення копій чи оригіналів документів; або ж обшуку з метою пошуку цих документів (у разі відмови в їх видачі). Добровільне надання документів найчастіше здійснюється контролюючими органами, які в ході проведених перевірок, ревізій, виявили факти службової недбалості, разом з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення. У статті М.А. Погорецького та О.І. Коровайка обґрунтовано, що інститут тимчасового доступу до речей і документів є одним із ключових інструментів отримання доказової інформації на стадії досудового розслідування, особливо у справах, пов'язаних із зловживанням владою чи службовою

недбалістю. Автори підкреслюють, що в таких провадженнях часто саме службова документація – накази, акти виконання робіт, фінансові звіти, електронні листування посадових осіб – є основним джерелом встановлення факту невиконання чи неналежного виконання службових обов'язків. Застосування тимчасового доступу дозволяє оперативно вилучати необхідні матеріали без проведення обшуку, мінімізуючи втручання у права суб'єктів господарювання. Водночас, як наголошують автори, ефективність цього заходу залежить від точності формулювання клопотання прокурора або слідчого судді та від дотримання вимоги співмірності між потребами розслідування і обсягом вилучених документів. У справах про службову недбалість тимчасовий доступ до документів слід розглядати як процесуальний інструмент перевірки причинного зв'язку між діями посадової особи та наслідками, що настали, – через аналіз службових розпоряджень, кореспонденції та звітів, що фіксують прийняття управлінських рішень (Погорецький, Коровайко, 2013, с. 236).

Огляд документів як окрему слідчу (розшукову) дію обов'язково необхідно проводити щодо документів – письмових доказів, які були вилучені під час огляду місця події, обшуку, але не були при цьому оглянуті (Топорецька, 2015, с. 136); або ж надані на запит слідчого чи отримані в результаті тимчасового доступу.

При підготовці до слідчого огляду документів слід виконати такі дії: розподілення документів за окремими видами, їх значенням у діяльності підприємства; ознайомлення при необхідності з нормативними актами, які регламентують порядок діяльності підприємства правила діловодства та порядок оформлення документів; підготовка технічних засобів, необхідних для виявлення у документах різного роду підробок; підбір та запрошення осіб, участь яких необхідна при проведенні огляду.

Безпосередній огляд документів проводиться за загальними правилами

огляду документів: встановлення і фіксація зовнішнього вигляду документа, реквізитів (найменування, дати і місця складання тощо) та його змісту, ознак внесення змін тощо. Після цього проводиться технічне дослідження документа на предмет наявності в ньому ознак матеріального підроблення. Потім вивчається зміст документа (логічне дослідження) на предмет встановлюють відповідності його змісту фактам об'єктивної дійсності (встановлення фактів інтелектуального підроблення).

Огляд документів завершується оформленням його результатів у відповідному протоколі, який складається з дотриманням вимог, встановлених КПК. У протоколі не варто повністю переписувати весь текст документа, але необхідно вказати на ознаки, які його індивідуалізують: а) за змістом; б) за формою; в) за матеріалом. Необхідно вказати в протоколі й усі інші ознаки документа, які можуть мати значення для кримінального провадження (Процесуальні документи, 2014).

Огляд документів слід відрізнити від їх вивчення, яке є аналітичною діяльністю слідчого, що безпосередньо не фіксується у процесуальних документах.

Вивчення документів при розслідуванні службової недбалості полягає у тому, що: а) весь масив документів аналізується у взаємозв'язку, а не кожний окремо, як при огляді; б) аналізу піддається значно більш широке коло документів ніж при огляді; в) ця діяльність не регулюється нормами КПК, її результати не фіксуються в окремих процесуальних документах; г) вивчення документів проводиться впродовж всього досудового розслідування; г) якщо при огляді дослідженню підлягає в основному форма документів, то вивчення спрямоване, перш за все, на встановлення і оцінку певних даних, які містяться в їхньому змісті.

Важливим є вивчення комплексу документів, якими регулюється службова діяльність певної особи: дата призначен-

ня на посаду, які обов'язки покладено на особу, якими документами оформлено виконання службових обов'язків та які документи оформлені по конкретному факту, який розслідується. Наявні документи перевіряються на відповідність нормативним вимогам, які визначають порядок діловодства в цьому органі, установі, організації. Таке порівняння дозволяє виявити невідповідності у документах, які можуть свідчити про факти службової недбалості конкретної службової особи, а також виявити факти подальшого приховання службової недбалості.

Вивчення змісту документів у провадженнях про службову недбалість повинно бути спрямовано на виявлення в них відомостей, які: а) встановлюють конкретні факти невиконання чи неналежного виконання службовою особою своїх службових повноважень; б) підтверджують факти складання, підписання, доведення до виконавців документа певною службовою особою (особами); в) підтверджують заподіяння шкоди роботодавцю, громадянам, юридичним особам чи державі; г) вказують на ознаки інтелектуального або матеріальної підробки документів чи інші способи приховання фактів службової недбалості; г) вказують на осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, чи можливих свідків; д) характеризують особу підозрюваного; е) вказують на причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення тощо.

Допит свідків та потерпілих. Допит свідків повинен сприяти остаточному встановленню кола службових обов'язків підозрюваного (у тому числі, чи змінювалися вони), чи знала службова особа свої обов'язки і чи була належним чином повідомлена про них та проінструкована. Допит свідків спрямований також на з'ясування характеристики службової особи: ставлення службової особи до своїх обов'язків, її особистих якостей, поведінки, що впливали на ви-

конання службових обов'язків, реагування її на недоліки в діяльності установи, організації, факти систематичного недбалого, несумлінного виконання нею службових обов'язків.

Допит потерпілих спрямований на з'ясування перш за все характеру і розміру заподіяної в результаті службової недбалості шкоди. Допитуючи потерпілих, слід зважати на особливості процесуального статусу потерпілих, визначеного чинним КПК України, та розробленого на доктринальному рівні вітчизняними процесуалістами (Погорецький, Сергєєва, 2017, с. 118–123)

Допит підозрюваного спрямований на з'ясування всіх фактичних обставин справи, службового становища, кола повноважень службової особи, усвідомлення кола своїх службових обов'язків та способу їх виконання; мотиву, мети і характеру вчинених дій, їх зв'язку із службовим становищем зазначеної особи та наслідками, що настали.

Тут також слід з'ясувати, чи дійсно мало місце невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків саме через несумлінне ставлення підозрюваного до них. Чи не було інших обставин, які не залежали від волі службової особи, але перешкождали їй належним чином виконати свої службові обов'язки. При з'ясуванні характеру і розміру заподіяної шкоди слід додатково з'ясувати чи дійсно заподіяна шкода перебуває у причинковому зв'язку зі службовою недбалістю особи, чи можливо шкода заподіяна з причин, які службова особа не могла усунути.

Наприклад, у кримінальному провадженні № 1/307/17/15 вироком Тячівського районного суду Закарпатської області особу визнано невинуватим та виправдано у зв'язку з недоведеністю в його діянні складу кримінального правопорушення у зв'язку з тим, що підприємством вживались заходи до отримання вказаного дозволу на спеціальне використання водних ресурсів та дозвіл на спеціальне водокористування дане

підприємство не отримало у зв'язку з відсутністю у смт Буштино каналізаційних очисних споруд, які б забезпечували очистку стічних вод та відсутністю коштів на будівництво очисних споруд, а тому відсутня суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – службова недбалість. Крім того, суд зазначив, що особа діяла в стані крайньої необхідності з метою захисту суспільних інтересів по забезпеченню мешканців смт Буштино питною водою (Вирок, 2015).

Проте кожен повідомлений підозрюваним факт повинен бути перевірений слідчим. Якщо службова особа пояснює допущену нею недбалість відсутністю досвіду або посилається на службову необхідність чи необережність поведінки самих потерпілих, необхідно уточнити і ретельно перевірити її повідомлення на допиті вищестоящих службових осіб та інших свідків, потерпілих, ознайомитися з особливостями роботи організації, де допущена недбалість, одержати консультації в спеціалістів, провести необхідні судові експертизи.

Розслідування службової недбалості, що виявляється у сфері кіберпростору, має низку специфічних особливостей, пов'язаних із нематеріальною природою цифрового середовища, швидкоплинністю інформаційних процесів і складністю встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діями (чи бездіяльністю) службових осіб та наслідками, що настали. Як зазначають М.А. Погорецький і В.П. Шеломенцев, кіберпростір є самостійним середовищем вчинення злочину, що характеризується особливим механізмом реалізації протиправної поведінки та особливими формами прояву наслідків (Погорецький, Шеломенцев, 2009, с. 77–81). У цьому середовищі службова недбалість набуває нових форм – від неналежного адміністрування інформаційних систем до невжиття заходів кіберзахисту, що створює умови для несанкціонованого доступу, втрати чи спотворення даних.

Особливості організації та тактики проведення слідчих (розшукових) дій у кіберпросторі під час розслідування таких правопорушень полягають насамперед у поєднанні класичних процесуальних методів із цифровими технологіями фіксації та аналізу доказової інформації. На початковому етапі важливим є виявлення джерела кібератаки чи порушення, що стало наслідком недбалості. Це потребує взаємодії слідчого з фахівцями у галузі інформаційної безпеки, системними адміністраторами та цифровими експертами, які здатні визначити технічні вектори проникнення, обсяг завданих збитків і потенційно недбалі дії службової особи, що не забезпечила належного контролю за кіберінфраструктурою.

Під час проведення огляду місця події в кіберпросторі традиційний просторовий підхід замінюється логікою огляду цифрового середовища. Слідчий, діючи із залученням спеціалістів, здійснює фіксацію стану серверів, хмарних сховищ, електронних журналів подій, логів безпеки та системних журналів користувачів. Тактика огляду полягає у забезпеченні збереження «ланцюга збереження» (chain of custody) цифрових даних, фіксації дати, часу і контексту кожної дії, аби виключити можливість втрати або зміни інформації. Для цього використовуються спеціалізовані інструменти цифрової криміналістики, зокрема програмне забезпечення для зняття дамів пам'яті, копіювання носіїв із хеш-контролем та формування протоколів фіксації цифрових слідів.

Виймка електронних носіїв і цифрових даних під час розслідування службової недбалості у кіберсфері має відбуватись із дотриманням технічних стандартів цілісності. Слідчий повинен визначити, які саме дані мають доказове значення: журнали доступу, історія адміністративних дій, системні повідомлення, електронна кореспонденція службовців. Недбалість може полягати у відсутності належного контролю за па-

ролями, невиконанні внутрішніх політик безпеки, невчасному оновленні систем або використанні незахищених каналів зв'язку.

Допити службових осіб у таких справах мають специфічний характер: під час їх проведення акцент робиться не лише на формальних обов'язках, а й на рівні технічної компетентності працівника, його розумінні процедур захисту даних і дотриманні інструкцій. Доцільним є застосування ситуаційного методу – відтворення подій кіберінциденту у вигляді послідовності технічних рішень, які особа мала приймати. Це дає змогу виявити, на якому етапі було допущено недбалість, чи мала службова особа об'єктивну можливість запобігти порушенню.

Експертні дослідження є центральним елементом доказування у таких провадженнях. Судово-комп'ютерна, телекомунікаційна, техніко-криміналістична експертизи дозволяють визначити, чи мало місце втручання у систему, з чийої сторони воно відбулося, чи були виконані належні адміністративні дії для запобігання порушенню. Результати експертиз допомагають довести причинно-наслідковий зв'язок між службовою недбалістю і втратою чи компрометацією інформації.

Особливу роль відіграє взаємодія з операторами телекомунікацій та провайдерами, яка дозволяє отримати технічні журнали, IP-адреси, відомості про з'єднання, що фіксують момент порушення безпеки. У таких випадках слідчий має діяти швидко, адже збереження даних у мережевому середовищі є обмеженим у часі.

Як наголошують Погорецький і Шеломенцев, ефективність розслідування у кіберпросторі визначається здатністю слідства адаптуватися до нових технологічних реалій, розуміти специфіку електронного середовища та забезпечувати процесуальну легітимність усіх дій, що відбуваються поза фізичними межами традиційного місця події (Погорецький, Шеломенцев, 2009, с. 79–80). Саме у та-

ких умовах недбалість службової особи може проявитися як у пасивній формі – невиконання вимог інформаційної безпеки, так і в активній – неправомірна передача облікових даних чи допуск сторонніх осіб до систем.

Отже, проведення слідчих (розшукових) дій у кіберпросторі при розслідуванні службової недбалості потребує поєднання процесуальної точності та технічної експертизи, дотримання принципів доказової автентичності, фіксації цифрового сліду й забезпечення прозорого ланцюга збереження електронних доказів. Застосування цих підходів дозволяє виявити і довести об'єктивну сторону недбалості у сфері цифрового управління, що набуває дедалі більшого значення в умовах інформаційного суспільства.

Розслідування службової недбалості у справах про рейдерство має свої особливості, зумовлені складною структурою цього явища, його організованим характером, а також поєднанням економічних, корупційних і управлінських чинників. Як слушно зазначають М.А. Погорецький та О.Г. Кальман, рейдерство є не лише способом протиправного заволодіння майном або корпоративними правами, а й наслідком системних прогалин у діяльності державних органів, зокрема недбалого виконання посадових обов'язків окремими службовими особами, що створює умови для реалізації злочинного плану (Погорецький, Кальман, 2009, с. 150–160). На організаційному рівні розслідування таких злочинів потребує створення міжвідомчих слідчо-оперативних груп із залученням фахівців у сфері корпоративного, земельного, реєстраційного права та кібербезпеки. Це пояснюється тим, що рейдерські схеми часто реалізуються шляхом внесення неправомірних змін до державних реєстрів, підроблення установчих документів, незаконного переоформлення права власності чи корпоративних прав. Службова недбалість у таких випадках може полягати у несвочасному реагуванні,

невжитті належних заходів контролю, неналежній перевірці документів або ігноруванні сигналів про можливі порушення. На тактичному рівні проведення окремих слідчих (розшукових) дій має бути спрямоване на встановлення причинно-наслідкових зв'язків між бездіяльністю або неналежним виконанням обов'язків посадовою особою і фактом протиправного заволодіння майном. Допити службових осіб державних реєстраторів, працівників органів юстиції, місцевого самоврядування, нотаріусів та представників комерційних структур мають проводитися з урахуванням типових моделей поведінки осіб, які через недбалість або під тиском «легалізували» незаконні дії рейдерів. Тактика допиту повинна поєднувати перевірку компетенцій опитуваного, аналіз його професійних дій і контексту їх прийняття, а також використання порівняльних документів для виявлення невідповідностей. Огляд і виїмка документів (у тому числі електронних реєстраційних баз) проводяться з акцентом на з'ясування хронології прийняття рішень, обґрунтованості їх правових підстав і відповідності процедурним нормам. Особливу увагу слід приділяти метаданим електронних записів, часу внесення змін до бази, IP-адресам та підписам відповідальних осіб. Призначення експертиз (почеркознавчих, техніко-криміналістичних, комп'ютерно-технічних, судово-економічних) має здійснюватися одразу після вилучення критичних документів або цифрових даних. У справах про службову недбалість такі експертизи покликані не лише встановити факт підроблення чи втручання, а й підтвердити відсутність належного контролю або перевірки з боку службових осіб. Огляд місця події у таких справах набуває інтелектуально-аналітичного характеру – це, радше, огляд інформаційних систем, офісних приміщень, сейфів і носіїв даних, що можуть містити первинні документи, чорнові записи чи внутрішню кореспонденцію, яка свідчить про порушення посадових обов'язків. Тактичне документу-

вання взаємодії між службовою особою і представниками рейдерських структур (через телефонні з'єднання, електронну переписку, фінансові транзакції) повинно поєднувати результати негласних слідчих (розшукових) дій і відкриті процесуальні докази. Це дає змогу відмежувати умисну співучасть від недбалості. М. Погорецький і та О. Кальман слушно підкреслюють, що у структурі протидії рейдерству особливе значення має тактика перевірки й оцінки управлінських рішень, адже саме недбале ставлення до службових обов'язків з боку державних службовців або керівників підприємств створює передумови для протиправного заволодіння активами. Тому слідчий повинен не лише фіксувати факт порушення, а й аналітично відтворити процес ухвалення рішень, виявити упущення у контролі та організації роботи установи (Погорецький, Кальман, 2009, с. 158–160). Таким чином, організаційно-тактична модель розслідування службової недбалості у справах про рейдерство передбачає комплексну взаємодію слідчого, аналітиків і експертів, використання цифрових і документальних джерел доказів, акцент на управлінському аналізі дій службових осіб, послідовне поєднання відкритих і негласних методів збору інформації та оцінку недбалості через її фактичні наслідки – втрату державного або корпоративного майна. Упровадження таких підходів забезпечує доказову повноту, об'єктивність і правильну кваліфікацію дій службових осіб, які своєю недбалістю сприяли реалізації рейдерських схем.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Правильна організація і тактика розслідування, ефективне проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому та подальшому етапах досудового розслідування є ключем до успішного розкриття злочинів, пов'язаних із службовою недбалістю. Злочини цієї категорії, за винятком кваліфікованих випадків, передбачених частиною третьою статті 367 КК України, віднесено до не-

тяжких, що суттєво обмежує сторону обвинувачення у використанні певних процесуальних інструментів, насамперед негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Саме ця обставина зумовлює необхідність особливої ретельності у плануванні й проведенні гласних процесуальних дій, правильного визначення їх послідовності, взаємозв'язку та доказового значення.

Огляд місця події залишається базовою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться практично у всіх без винятку провадженнях про службову недбалість. Місцем події у таких справах зазвичай виступає локація, де настали наслідки злочинного діяння – місце аварії, пожежі, вибуху, обвалу, зсуву ґрунту чи іншої надзвичайної події. Тактика огляду визначається характеристиками конкретного місця, видом об'єкта, техногенними чи природними чинниками, а також можливістю виявлення слідів невиконання або неналежного виконання службових обов'язків.

Не менш важливе значення має вилучення документів і здійснення тимчасового доступу до них, оскільки саме у службовій документації відображається нормативне закріплення обов'язків, компетенції, відповідальності та меж дій конкретних посадових осіб. У ході цієї процесуальної дії слідчий співставляє покладені обов'язки з фактичною поведінкою службової особи, аналізує накази, розпорядження, посадові інструкції, журнали реєстрацій, технічні звіти, протоколи нарад тощо. Такий аналіз дозволяє встановити причинний зв'язок між недбаліми виконанням обов'язків і наслідками злочину.

Огляд документів як окрема слідча дія полягає у виявленні на документах матеріальних або цифрових слідів, що свідчать про зміну, фальсифікацію або відсутність належного контролю. Водночас вивчення документів – це аналітична діяльність слідчого, яка передуює або супроводжує проведення експертиз, і не завжди фіксується процесуально, од-

нак має вирішальне значення для формування доказової концепції справи.

Під час допиту свідків і підозрюваного особливу увагу слід приділяти уточненню кола службових обов'язків, ставлення службової особи до своїх функцій, рівня контролю, мотивів і умов, у яких відбувалися події. Це дозволяє відтворити суб'єктивну сторону діяння, що є обов'язковим елементом для правильної правової кваліфікації.

Важливим чинником результативності є залучення спеціальних знань у сфері технічної безпеки, управлінських процесів, будівництва, енергетики, інформаційних технологій тощо, залежно від об'єкта, щодо якого вчинено недбалість. Саме використання таких знань забезпечує повноту доказування та достовірність висновків експертів.

Водночас, як слушно наголошують М.А. Погорецький і О.С. Старенький, ефективність доказування в умовах обмежених можливостей проведення НСРД не може зводитися лише до традиційних слідчих дій. У низці випадків, особливо коли службова недбалість має прихований або системний характер, доцільним є використання негласних слідчих (розшу-

кових) дій як допоміжного інструменту збору доказів, що підтверджують обізнаність посадових осіб про порушення або їх бездіяльність у критичних ситуаціях [Погорецький, Старенький, 2018, с. 85–106; Погорецький, 2013, с. 270–277].

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні теоретичних і практичних моделей застосування НСРД під час розслідування злочинів, пов'язаних зі службовою недбалістю, зокрема у частині правової регламентації допустимості їх використання, фіксації результатів, порядку їх легалізації у доказовому процесі та забезпечення балансу між ефективністю розслідування і гарантіями прав людини. Ця проблема потребує системного осмислення в контексті розширення доказових можливостей органів досудового розслідування, інтеграції спеціальних технічних засобів і розвитку криміналістичних методик отримання фактичних даних у складних, багатоепізодних службових правопорушеннях.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Вахрушев О.В. Особливості методики розслідування службової недбалості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 376–379.

Вирок Тячівського районного суду Закарпатської області від 07 вересня 2015 року у справі № 1–339/11 (провадження №№ 1/307/17/15). Платформа Ліга закон. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/49840663>.

Погорецький М.А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 1. С. 142–148.

Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 46. Том 2. С. 118–123. URL: <https://dSPACE2.uzhnu.edu.ua/items/08598282-ac04-4671-b955-b7e94ef07673>

Погорецький М.А., Коровайко О.І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ: Міжвід. наук. – досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf

Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5); URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>

Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття «організація» у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 14–17.

Криміналістична тактика: навч. посіб. / О.В. Бишевець, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєв та ін. / за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергєєвої. 2-ге вид. доп. та перер. Київ: Алерта, 2017. 244 с. URL: <https://jurkniga.ua/kriminalistichna-taktika>

Погорецький М.А., Кальман О.Г. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 3. С. 150–160.

Погорецький М.А., Старенький О.С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85–106.

Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ. 2013. № 1. С. 270–277.

Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення: наук. – практ. посібник. колектив авторів; за заг. ред. М.А. Погорецького, О.П. Кучинської. К.: Юрінком Інтер, 2014. 560 с.

Таран О.В. Огляд місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 24. С. 222–227.

Топорецька З.М. Особливості початку кримінального провадження та обставини, які підлягають встановленню при розслідуванні службової недбалості. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 115–122.

Топорецька З.М. Проблеми визначення поняття та змісту криміналістичного забезпечення доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015 № 4. С. 135–140.

REFERENCES

Vakhrushev O. V. (2020) Features of the methodology of investigating official negligence. *Legal Scientific Electronic Journal*. 3. 376–379.

Verdict of the Tyachiv District Court of Zakarpattia Region of 07 September 2015 in case No. 1–339/11 (proceeding No. 1/307/17/15) Platform «Liga Zakon.» URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/49840663>.

Pohoretskyi M. A. (2008) Investigative actions: concept and classification. *Scientific Bulletin of Kyiv National University of Internal Affairs*. 1. 142–148.

Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B. (2017) Problematic issues of the realization of the procedural status of the victim in criminal proceedings. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*. 46 (2). 118–123. URL: <https://dspace2.uzhnu.edu.ua/items/08598282-ac04-4671-b955-b7e94ef07673>.

Pohoretskyi M. A., Korovaiko O. I. (2013) Application of temporary access to things and documents in criminal proceedings on crimes committed by organized criminal groups. *Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*. 1 (29). 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28.

Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B. (2016) Tactics of the defense counsel: concept, content, and place in the system of criminalistic tactics. *Bulletin of Criminal Justice*. 2. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf.

Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B. (2012) Criminalistic tactics: regarding the definition of the concept. *Journal of the National University «Ostroh Academy.» Law Series*. 1 (5). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.

Pohoretskyi M., Serhieieva D. (2012) On defining the concept of «organization» in criminalistic science and its relation to criminalistic tactics. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Sciences*. 93. 14–17.

Byzhevets O. V., Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B. et al. (2017) *Criminalistic tactics*. 2nd ed., revised and supplemented. Edited by M. A. Pohoretskyi and D. B. Serhieieva. Kyiv: Alerta. 244. URL: <https://jurkniga.ua/kriminalistichna-taktika>.

Pohoretskyi M. A., Kalman O. H. (2009) Raiding: causes and counteraction measures. *Bulletin of Zaporizhzhia Law Institute of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 3. 150–160.

Pohoretskyi M. A., Starenkyi O. S. (2018) Covert investigative (search) actions as means of obtaining evidence: certain problematic issues. *Law of Ukraine*. 8. 85–106.

Pohoretskyi M. A. (2013) Covert investigative (search) actions: problems of conducting and using results in evidence. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 1. 270–277.

Procedural documents in criminal proceedings. Samples. Explanations. (2014) *Scientific and practical guide*. Edited by M. A. Pohoretskyi, O. P. Kuchynska. Kyiv: Yurinkom Inter. 560.

Taran O. V. (2011) Inspection of the scene during the investigation of criminal offenses related to violation of labor protection legislation. *Struggle Against Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*. 24. 222–227.

Toporetska Z.M. (2018) Features of initiating criminal proceedings and circumstances to be established during the investigation of official negligence. *Bulletin of Criminal Justice*. 1. 115–122.

Toporetska Z.M. (2015) Problems of defining the concept and content of criminalistic support of evidence in criminal proceedings. *Bulletin of Criminal Justice*. 4. 135–140.

UDC 343.98

Tkachov Ivan Valentinovich – Candidate of Law,
Acting Head of Scientific Laboratory No. 1 of the Scientific
and Organizational Center of the National Academy
of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2173-1921>
tiv_75@ukr.net

Peculiarities of the organization and tactics of conducting certain investigative (search) actions and other procedural actions during the investigation of official negligence

The purpose of the article is to study the issues of organization and tactics of conducting investigative (search) actions and to formulate scientifically substantiated proposals regarding the features of conducting such investigative (search) actions at the initial and subsequent stages of the investigation of official negligence. To achieve the specified goal, the author used a complex of general scientific and special scientific methods of cognition, in particular: the dialectical method of scientific cognition of phenomena and their relationships, formal-legal (dogmatic or legal-technical), system-structural, structural-functional, as well as methods of logic (induction and generalization).

Official negligence (except for Part 3 of Article 367 of the Criminal Code of Ukraine) is classified as a non-serious crime, which significantly limits the prosecution in conducting certain investigative (search) actions, primarily covert ones. Inspection of the scene is the main investigative (search) action, which is carried out in all, without exception, proceedings on official negligence. Requesting, temporary access to documents is an important procedural action for obtaining access to documents that regulate the performance of certain works, the distribution of duties, and the role of each person in the performance of a certain work. Inspection of documents is usually a separate investigative (search) action, which consists in searching for traces of the commission of a criminal offense in documents. Also important is the study of documents, which is an analytical activity of the investigator, which is not directly recorded in procedural documents. Interrogations of witnesses and the suspect allow obtaining information about other factual circumstances of the case that are subject to establishment, about the scope of official duties of the suspect, the attitude of the official to his duties, his personal qualities, behavior, the nature and damage caused because of official negligence.

A very important issue is also the use of specialized knowledge during the investigation of facts of official negligence, which will become the subject of our further scientific research.

Keywords: *official negligence, investigation methodology, investigative actions, investigation organization, investigation tactics.*